

Gyermekvédelemről a pedagógusok körében végzett vizsgálat nyomán

A hazai — elsősorban szociológiai — szakirodalomban a különböző mélységű vizsgálatok, prognózisok nyilvánvalóvá teszik, hogy az egyre nagyobb rétegeket érintő szociális problémák feloldása csak megújított szociálpolitikával lehetséges. A munkanélküliség ténye, az életszínvonal csökkenése, az életmód torz arányai, a gyermeknevelés hiánya, a deviancia stb. gyakran halmozott jelenségei az egyes családok életében egyedi, de összességében társadalmi tünet. A szociális problémák sajátos módon, legszembetűnőbb következményeivel éppen a közoktatás szintjén jelennek meg. Ezért az iskolákban ki kell alakítani azokat a tevékenységeket, intézkedési és együttműködési formákat, melyekkel csökkenthetők, kompenzálhatók, megszüntethetők a gyermeket fejlődésében gátló körülmények és annak következményei.

E felmérés arra kereste a választ, hogy a felsőfokú képzés tartalma, valamint a továbbképzés és önképzés formái mennyiben segítik a pedagógusokat abban, hogy a tünetek mögött felismerjék a kiváltó okokat, s kiválasszák a gyermek számára feltehetően legoptimálisabb intézkedési formákat, nevelési eljárásokat.

Az adatgyűjtés két debreceni (lakótelepi, illetve belvárosi) és egy vidéki (Berettyóújfalu) iskolában történt. A kiküldött 75 kérdőívből 60 érkezett vissza. Íme a kérdőív:

1. Neme: ; iskolai végzettsége: egyetem, főiskola
2. Hány éve tanít?
3. Iskolai funkciói: igazgató, ig.-h., oszt.-főnök, gyermekvédelmi megbízott.
4. Van-e gyermekvédelmi feladata az iskolában? Igen Nem
Sorolja fel!
5. Tanulmányai során részesült-e gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokra való felkészítésben?
Igen Nem Nem emlékszem
6. Milyen tantárgyak keretében foglalkoztak a gyerm.- és ifj.-védelem pedagógiai kérdéseivel?
7. Elegendőnek tartja ezeket az ismereteket gyak. munkájához?
8. Milyen lehetőségei vannak a gyerm.- és ifj.-védelmi munkára való felkészítésben? Önképzés, továbbképzés, előadás ...
9. Sorolja fel, milyen intézményekkel, hatóságokkal került kapcsolatba gyermekvédelmi munkája során!
10. Leggyakrabban milyen, a gyermekvédelem körébe vonható problémákat kell megoldania?
11. Véleménye szerint, napjainkban mik a hátrányos helyzet okai?
12. Véleménye szerint, mik a veszélyeztetettség legfőbb okai?
13. Sorolja fel, milyen lehetőségei vannak a hátrányos és veszélyeztetett gyerekek iskolai nevelésére, kompenzálására!
14. Milyen területen vár segítséget a pedagógiai-gyermekvédelmi munkája eredményessége érdekében?
15. Megfelelőnek tartja az iskola és a család együttműködését?

A 15 kérdésből álló kérdőív adatai négy témakörben kerültek feldolgozásra.

1. A válaszadó pedagógusokra vonatkozó adatok (nem, iskolai végzettség, tanítási évek száma, iskolai funkció, gyermekvédelmi feladat). (1., 2., 3., 4. kérdés)

2. A felsőfokú képzés és egyéb formák (továbbképzés, önképzés) gyermekvédelmi munkára irányuló felkészítésének minősítése. (5., 6., 7., 8. kérdés)

3. A gyermekvédelmi problémák megítélése, fogalmi ismeretek. (10., 11., 12. kérdés)

4. A gyermekvédelmi munka együttműködési formái, iskolai lehetőségei. (9., 13., 14., 15. kérdés)

1. A válaszadók (60 fő, ebből 7 férfi, 53 nő) legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása: 54,3⁰/₀ tanítóképző, 29,1⁰/₀ tanárképző, 8,3⁰/₀ egyetem, 8,3⁰/₀ középiskola. Az utóbbi csoportba tartozók pedagógiai asszisztensként, illetve közművelődési felelősként vesznek részt az iskolai munkában.

A pályán eltöltött évek alapján nagy a szóródás. Legmagasabb a középkorúak aránya (37,5⁰/₀), ők azok akik 10—20 éve tanítanak, legalacsonyabb az öt évnél kevesebb (8,3⁰/₀), és a harmincöt évnél több (4,3⁰/₀) munkaviszonnyal rendelkezőknél. A vizsgált iskolákban a végzettség és a pályán töltött évek megoszlási aránya hasonló.

A megkérdezettek iskolai funkciói: igazgató, ig.-helyettes 8,3⁰/₀, osztályfőnök-osztálytanító 54,1⁰/₀, gyermekvédelmi megbízott 14,5⁰/₀, munkaközösség-vezető 20,8⁰/₀, napközis nevelő 12,5⁰/₀, egyéb (iskolapszichológus, ped.-asszisztens, pályaválasztási f. közm. munkatárs) 14,5⁰/₀. Az iskolai funkciókból következne, hogy a válaszadók valamilyen szintű gyermekvédelmi feladatot is felvállalnak. Ennek ellenére, 41,6⁰/₀-uk úgy nyilatkozott, hogy nincs gyermekvédelmi feladata. A vidéki iskola pedagógusainak 50⁰/₀-os aránya különösen magas, még akkor is, ha feltehetően a település feltételei kedvezőbbek, s így az iskolában még nem találkoznak olyan arányban a veszélyeztetettség tényével, mint a sajátos környezetű belváros vagy lakótelep. A gyermekvédelmi feladatok felsorolása túl általános, gyakran a funkciókra hivatkoznak a feladatok helyett. Százalékos arányukat tekintve igen alacsony a konkrét tartalmi munkát jelölő feladat, pl. a családlátogatás 14,5⁰/₀, környezettanulmány készítése 8,3⁰/₀, szülőkkel foglalkozás 16,6⁰/₀, differenciált nevelés 4,1⁰/₀.

2. A képzés során tanult tantárgyak keretében folyó gyermekvédelmi oktatás megítélése lehangoló. 64,5⁰/₀ szerint nem volt ilyen témafeldolgozás, 14,5⁰/₀ nem emlékszik rá, s mindössze 29,1⁰/₀ állítja, hogy ilyen jellegű képzéssel is találkozott. A főiskolák és egyetemek tantárgyi rendszerében a gyermekvédelem mint önálló tantárgy, csak bizonyos képzési formákban (pl. pedagógiai szak, szakkollégium, speciálkollégium) időszakonként jelent meg. A válaszok nyilvánvalóan tükrözik a képzésben részt vett időszak tantervi elvárásait. A problémák felismerésére vonatkozó legfontosabb ismeretek a neveléstudomány tantárgyainak körében került feldolgozásra, adott időszakban, eltérő hangsúllyal. Ezek közül a pedagógiát (35,5⁰/₀), a pszichológiát (22,9⁰/₀) és a gyermekvédelmi tantárgyat (6,2⁰/₀) említik meg a kérdezettek. A gyermekvédelmi feladatokra való felkészítés megítélése az előzőekből következik, 50⁰/₀ nem tartja elegendőnek, 31,2⁰/₀ hiányosnak, 18,7⁰/₀ elavultnak minősíti.

A gyermekvédelmi feladatok ellátásához szükséges korszerű ismeretek pótlása éppen a képzés hiányosságai miatt kikerülhetetlen. Ennek érdekében szervezett képzési formák közül a legáltalánosabb a nevelési értekezlet (66,6⁰/₀). Az iskolák felismerve helyi problémáikat, kiemelt feladatként kezelik e kérdést. Ugyanakkor a nevelési értekezletek jellegűknél fogva, csak a problémákra irányíthatják a figyelmet, segíthetnek az eligazodásban, de az elmélyült ismeretközlést nem vállalhatják fel. A gyermekvédelmi munkában való eligazodást segíti a tapasztalatcsere (70⁰/₀), amely mind a két település feltételeiből adódóan igen széles. A megkérdezettek 77⁰/₀-a az önképzési formát tartja a legeredményesebbnek, hiszen a szervezett továbbképzésekben a pedagógusok egy rétege vesz részt.

3. A gyermekvédelem körében való tájékozottságot, az adott osztály megoldásra váró gyermekvédelmi problémáinak számbavételével, a hátrányos helyzet és veszé-

lyezettettség okainak felsorolásával és az intézmények közötti kapcsolattartás működésének értékelésével közelítettük meg.

A megoldásra váró problémák között elkülöníthetők a kiváltó okok és az intézkedési formák. A kiváltó okok körébe a szülők deviáns magatartását (16,6⁰/₀), a szülők elhalálozását, ill. betegségét (8,3⁰/₀) és az anyagiakat (6,2⁰/₀) sorolták. A deviáns magatartás, a kapcsolatok bizonytalansága, az egészségi állapot és a növekvő anyagi gondok, a gyermek gondozottságában, a tevékenységhez, a közösséghez való viszonyában jelenik meg. A pedagógusok legkritikusabbnak a gyermek elhanyagoltságát tartják (27,0⁰/₀), amely zömében a tanulmányi lemaradással, a magatartászavarral és a beilleszkedés problémáival is együtt jár.

A pedagógiai munka rendszerében alkalmazott intézkedési formák jó esetben összhangban vannak a kiváltó okokkal, de gyakran formális a valós okot kikerülő időleges megoldások sora. Ez nem a vizsgált csoport sajátossága, hanem azoknak a korlátozó, túlszabályozó intézkedések következménye, amelyek a közoktatásban, szociálpolitikában egyaránt fellelhetők. Leggyakoribb forma a segély (27⁰/₀) — később a javaslatok között, ennek torzulásaira utalnak a nevelők. Az igazolatlan mulasztás miatt kiszabott felszólítások, büntetések (18,7⁰/₀) az elhanyagoltság következményei. Megkérdőjelezendő, hogy a vizsgált pedagógusok 20,8⁰/₀-a semmiféle gyermekvédelmi problémával nem találkozik munkája során. Még akkor is elgondolkodtató ez az arány, ha a megkérdezettek 41,6⁰/₀-a úgy ítélte meg, hogy nincs gyermekvédelmi feladata, hiszen a napi iskolai munkában elkerülhetetlenül szembesül a hiányos felszereléssel, a mulasztással, a tanulmányi lemaradással, a magatartás-problémával. Ezek a jelzések az okok feltárását feltételezik, s ha ez mégis elmarad, a pedagógus csak egy ismeretközlésre degradálja pedagógiai tevékenységét. Ilyen szemlélettel nem az egyes gyerek egyéni fejlődésének legoptimálisabb terepét teremti meg, hanem csak az átlaghoz szabva, a követelményeket kényszerítően teljesítve oktat, ahol az átlagtól lefelé niveláló gyerek menthetetlenül elkallódik.

Az iskolai gyermekvédelmi munka alapfeladataként határozzák meg, a hátrányos helyzetű és veszélyeztetett tanulók felderítését, nyilvántartását és gondozását. Problematikus az, hogy mi alapján minősíthető egyik vagy másik kategóriába tartozónak a gyerek, amikor ebben a kérdésben a szakirodalom sem egységes. Így érthető, hogy mind a két állapotot azonos kiváltó okokkal is indokolják, megőrizve a köztudatban általánossá és elfogadottá vált jellemző csoportokat. A hátrányos helyzet okainak tekintik a rossz szociális helyzetet, elszegényedést (87,5⁰/₀), a család működési zavarait (37,5⁰/₀), a válást (33,3⁰/₀), a szülők devianciáját (29,1⁰/₀), a műveltség hiányát (16,6⁰/₀). A veszélyeztetettség kialakulásánál a devianciát — alkoholizmus, bűnözés, brutalitás — (91,6⁰/₀), a válást (29,1⁰/₀), az elszegényedést (25⁰/₀), a nevelés hiányát (16,6⁰/₀), és az elhanyagolást (14,5⁰/₀) tartják a legjellemzőbbnek. A különböző szinten, különböző mélységben a család egészét vagy egyes tagjait érintő torzulások következménye az, hogy a negatív tendenciák mind a hátrányos helyzet, mind a veszélyeztetettség okaként is előfordulnak.

Az iskolai gyermekvédelmi munka eredményességét garantálja az, hogy a gyermekvédelmi tevékenységet irányító, segítő, korrigáló hatóságokkal és intézményekkel milyen szintű az együttműködés. A megkérdezettek 58,4⁰/₀-a rendszeres kapcsolatot tart fenn ezekkel a szervekkel.

Az előzőekben felsorolt intézkedések (felszólítás, büntetés, segély) már nyilvánvalóvá teszik azt, hogy a legintenzívebb az együttműködés a gyámhatósággal és a városi tanáccsal (41,6⁰/₀). Meglepően magas a rendőrséggel való kapcsolattartás (31,2⁰/₀), amely tartalmazza a közös ellenőrzést, környezettanulmány-készítést. A nevelési tanácsadó (27⁰/₀), a gyermek-ideggondozó (10,4⁰/₀) a gyermek beilleszkedési,

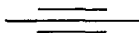
magatartási, tanulási problémáinak szakszerű feltárásában és kezelésében segíti a pedagógust. Az áthelyező bizottság (8,3%) a határozatok, az iskolába bekerült fogyatékos gyerekek megfelelő iskolatípusba való elhelyezésében partnere a pedagógusnak.

4. A gyermek érdekében szervezett kompenzáló, korrigáló nevelésben elkülöníthetők a családra, ill. a gyerekre irányuló formák. A család szociális helyzetét javító segélyek (33,3%) mellett megjelennek az együttműködés tartalmasabb formái, a családlátogatás, állandó kapcsolat a szülőkkel (21,8%). A gyerekekre irányuló iskolai formák a rendezetlen, sokszor veszélyeztető környezet közömbösítését szolgálják. Igen fontos a tanulmányi munka terén az otthoni hiány pótlása — korrepetálás (18,7%), a differenciált egyéni bánásmód alkalmazása (27%). A tanórán kívüli nevelésben a napközi otthon lehetőségeit (33,3%) meghatározónak tartják. Az egész személyiségre pozitívan ható formák, a beszélgetés, meggyőzés (10,5%), a gyermek jobb megismerése (10,5%), a gyerekekre odafigyelés (8,3%) még nem általános.

A felsorakoztatott problémák mintegy már előre jelezték, hogy a családdal való kapcsolattartás nem megfelelő. A pedagógusok 35,2%-a kifejezetten rossznak, hiányosnak, 60,3% részben megfelelőnek, s csupán 14,5% minősítette jónak. Ennek okát abban látják, hogy a szülők elutasítják az iskola követelményeit, nevelését (22,9%), az anyagi gondok fásulttá, érdektelenné teszik őket (20,8%). Az iskolában csapódik le a helytelen központi intézkedések következménye is, amely a szülők részéről, pl. a szociális segély „jár” (12,5%) sajátos, éppen a funkciózavarral összefüggő kérdése. A megfogalmazott javaslatok egy része már túlmutat az iskola keretein. Sürgetik a családok harmonikus életéhez szükséges anyagi biztonságot, indokolt esetben a reális anyagi támogatást (22,9%). Az iskola oldaláról az oktató-nevelő munka hatékonyságának megteremtését emelik ki, mely a tanulói létszám csökkentésével (10,4%), az iskola nyitottabb, a helyi igényekhez jobban alkalmazkodó rendszerével (11,5%) valósítható meg, melyben a család és iskola tartalmas együttműködése is nyilvánvaló. A gyermekvédelmi munka érdekében várt külső segítség igénye, megegyezést mutat a javaslatokban leírtakkal. Így kikerülhetetlen a fokozott társadalmi törődés intézményesített rendszerének kimunkálása (43,7%). Napirendre kell tűzni a szülők felelősségének kérdését, mely a gyermek érdekében szükség szerint társadalmi szintű, ill. jogszabály alapján történő ellenőrzést, felelősségre vonást is jelentsen (16,6%). Ezeknek a feltételeknek a módosításával érhető el, hogy az iskola az iskolai keretek között — de mintegy a rendszer része — sajátos pedagógiai eszközökkel segítse a társadalom perifériájára került gyermeket. Azonban ez a feladat is csak a megújult közoktatás rendszerében lehetséges, ahol az iskolai feltételek jóval kedvezőbbek a jelenleginél (16,6%), a tanítási tartalom korszerű, humánus, egyénre szabható (22,9%), az iskolapszichológus (6,2%), a pártfogó (12,5%) jelenléte, szakértelme garancia arra, hogy a gyermek számára legoptimálisabb fejlesztés lehetőségét adja az iskola. Az intézmények közötti együttműködés (35,2%) megteremtésének igénye sürgető, hiszen az egyes esetek során szembesül a pedagógus azokkal a visszasságokkal, hogy a különböző szinten, a gyermekvédelem kérdéseivel foglalkozó intézmények nem tudnak, ill. nem ismerik el egymás javaslatát. Így a gyermek menthetetlenül ingázik, s elvesz a bürokratikus intézkedések útvesztőjében. A felsorolásban nem szabad figyelmen kívül hagyni a képzés és továbbképzés igényére vonatkozó javaslatokat (14,5%) sem.

E felmérés tanulsága, hogy bármely — a vizsgálat során felvett kérdéscsoport — szemszögéből közelítjük meg a gyermekvédelem kérdését, kikerülhetetlenül visszatérnek azok az általánosítható problémakörök, megoldásra váró feladatok, melyek tisztázása, rendezése nélkül ma már kimondhatjuk, a gyermekvédelem működés helyett vetetációra kényszerül. Ezek közül a vizsgálat során is magragadható kérdések:

1. Társadalmi problémák; anyagi, erkölcsi érzelmi értékválság a családban, a gyermeknevelésben.
2. Hibás szociálpolitika.
3. Egymástól elszigetelten működő, gyakran bürokratikus intézményrendszer.
4. A differenciált, egyéni fejlesztést gátló tárgyi-személyi feltételek túlszabályozása az iskolában.
5. Hátrányos helyzetben lévő képzés, hiányos továbbképzés.

DR. BÁRDOSSY ILDIKÓ
Pécs

Projektek az oktatásban: osztálykirándulás mint projekttema

A projekt oktatás — amely a századfordulón az USA-ban és Nyugat-Európában jelent meg — elsősorban a tanulók érdeklődésére alapozva, átlépve a tantárgyi határokat, a gyakorlati feladatok megoldásának, konkrét produktumok létrehozásának szolgálatába állítva, életszerűvé tette az iskolai munkát. A projektek manapság újra meghatározóivá kezdenek válni az iskolai nevelés (az iskolai tanítás-tanulás) folyamatának.

Az osztálykirándulás mint projekttema csupán egyetlen, konkrét, praktikus mozzanata annak az *átfogó szemléletnek*, amely egyre több iskola önfejlesztő tevékenységének mozgatórugójává válik az NSZK-ban.

E szemlélet kiindulópontja: *az iskola sajátos élet- és tapasztalati térként való átfogó értelmezése, valamint az iskolai élet megszokott határainak kiterjesztése, az iskolán kívüli tanulási, tapasztalatszerzési lehetőségek felkutatása és szerves beépítése az iskola pedagógiai tervébe, programjába.* E kiindulópontokhoz kapcsolódó kezdeményezéseket — a tartományi miniszterek, valamint a tartományi pedagógiai intézetek tematikus kiadványokkal és módszertani segédanyagokkal, a szakfolyóiratok pedig konkrét iskolai programok, gyakorlati tapasztalatok közzétételével — szisztematikusan támogatják.

A „Schulpraxis” című folyóirat például az osztálykirándulás mint projekttema bemutatásával foglalkozik, oly módon, hogy a konkrét, gyakorlati ötletekkel együtt a projektorientált oktatás lényegi ismérveit is összegyűjti. Az elvi, elméleti kiindulópontok egyértelmű tisztázása ugyanis nélkülözhetetlen az iskolán kívüli és az iskolán belüli hatásrendszer megteremtéséhez, a folyamatba való szerves beillesztéshez, a tanári szervezőmunka hatékonyságának és a konkrét tanulási akciók sikerének a növeléséhez.

A projektorientált tanulás ismertető jegyei:

1. *A projektorientált tanulás és a cselekvőképesség (a képességfejlesztés és a képességfejlődés) szorosan összefüggenek egymással. A demokratikus döntési folyamatokban való cselekvő részvétel, az elmélet és gyakorlat merev szétválásának megszüntetése, valamint az egyoldalú szaktárgyi (szaktudományi) specializáció feloldása döntő kritériumai e tanulási formának.*